

בס"ד, יום ג' פרשת שלח יט סיון תשע"ז מסכת גיטין דף כה.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב המעיין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

גליון נושא:

'תיקון הטבלים'

פנינים

רעיונות נוספים

עוד לפני רבי דוד בהר"ן מצינו פתרונות נוספים להציל את בני ישראל מלהכשל מאיסור טבל.

א] בספר ארץ חפץ מאת הג"ר משה נחמיה כהני זצ"ל שנדפס בשנת תרמ"ד הציע להפריש תרומת מעשר של אלו שחסים על הפירות שלא להפריש תרומת מעשר, באופן שיבוטל בתוך ק"א של הפירות [עיין בספרו הנ"ל נתיב ד' סוף סעיף כ"ו "הערה וד"ת"] ודנו בזה במנחת שלמה ח"א סימן ס'. ובחזר"א דמאי סימן ט"ז אות י"ד ט"ו.

ב] הוצע ע"י "המשגיח על ת"מ בפעיה"ק ת"ר" [הוא הג"ר בן ציון יאדלר זצ"ל] שיקנו בעד אנשים פרטיים טבלים מכל מיני פירות שיסיפיק לתרומה גדולה ותרומת מעשר על הנאכל בביתם בכל יום ויום ויעשר בכל פעם בבוקר על כל מה שיקנו משלחיו באותו יום, אי נמי יאמרו המשלחים שהפרשת שלוחם מהיום תחול עתה.

הג"ר זאב מינצברג זצ"ל הדפיס בשנת תרפ"ט "קונטרס שליחות בתרומה" וכתב ש"כבר נתעצמו בזה רבני עירנו ה"ו, יש אוסרים ויש מתירים, ולא בררו מקור לדבריהם", אח"כ בשנת תר"ץ יצא קונטרס "דברי ז"ו מהג"ר ישעי' ווינוגראד באותו ענין. ובספר שארית ישראל (סימן ע') נמצא תשובה על דבריו. וראה קונטרס "לאפרושי מאיסורא" מאת הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל נדפס בסוף ספרו מעדני ארץ להלכות שביעית ובספר מנחת שלמה חלק ג' סימן ק"ז. ובספר מעיל שמואל (זרעים עמוד כ').

'יש ברירה'

בגמ' (גיטין כה.) מובא מחלוקת התנאים, האם 'יש ברירה' או 'אין ברירה'. דבר שאינו מבורר עכשיו ומתברר אחר כך, האם אנו אומרים שהוברר הדבר למפרע, או שאין אומרים כן.

בסוגיא נאמר הדין של ברירה ביחס לארבעה נדונים:

א. גט - יש לו שתי נשים ושמותיהן שווים, אם 'יש ברירה' יכול לגרש בגט את איזה מהן שירצה, שכן הוברר למפרע שנכתב לשמה. אך אם 'אין ברירה' אינו יכול לגרש אף אחת מהן, כי בשעת הכתיבה לא היה מבורר.

ב. ירושה - האחין שחלקו, אם 'יש ברירה' הרי הן כיורשין ואינו חוזר ביובל. אם 'אין ברירה' הרי הן כלקוחות וחוזר ביובל.

ג. מינוי - כלפי קרבן פסח, אם 'יש ברירה' מתברר למפרע שהבן שהגיע ראשון לירושלים הוא בעל הקרבן, אם 'אין ברירה' האב צריך לזכות לבן מראש.

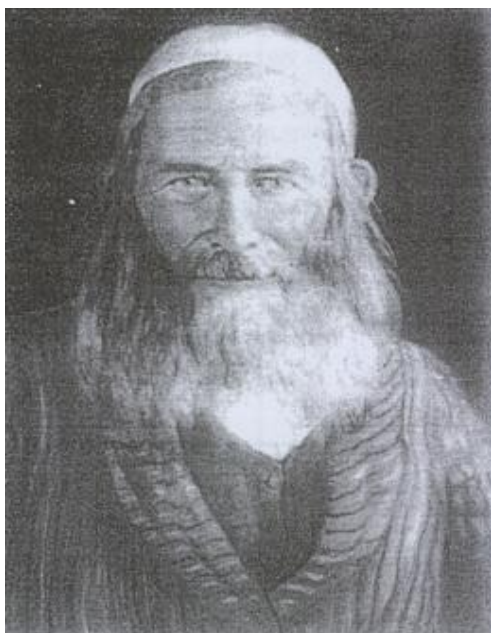
ד. הפרשה - כלפי הפרשת תרומות ומעשרות אם 'יש ברירה' אוכל קודם הפרשה, על סמך שני לוגין שעתיד להפריש בסוף. אם 'אין ברירה' אסור לאכול קודם הפרשה.

1. תיקון הטבלים

תולדות חייו: בספר הנפלא ארח דוד (ירושלים אדר ב' תשע"א), להרב ישראל גולדברג והרב נחום סילמן) מתואר ומסופר ארחות חייו הלכות

והליכות במשנת גאון ההוראה ועמוד היראה הג"ר דוד בהר"ן זצ"ל. אשר התפרסם כצדיק מופלג ירא אלקים, מדקדק גדול בהלכה, ודואג לטובתם של כל ישראל. כידוע הג"ר דוד בהר"ן זצ"ל, היה בנו של הג"ר נחום לוי משאדיק זצ"ל (מנישואיו השניים למרת מינה לאה ע"ה בת הרב משה ריבלין זצ"ל מראשי קהילת האשכנזים בירושלים). ומכאן המקור לשם בהר"ן = בן הרב נחום. היה חתנו של הג"ר עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל בעל 'לב העברי' זצ"ל.

זיכוי הרבים: בתוך הספר (עמודים שסג-תיב) מופיע קונטרס "תיקון הטבלים של ארץ ישראל" בו מבואר באריכות חידושו הגדול, להפריש תרומות ומעשרות עבור כל ישראל שאינם מפרישים בעצמם (רוב מאמר זה לקוח מתוך הספר, ברשותם האדיבה).

תמונת הג"ר דוד בהר"ן זצ"ל

דולה ומשקה: נאמן ביתו ותלמידו המובהק נכדו הג"ר נחום ב"ר משה פרידמן זצ"ל (נפטר בדמי ימיו בהיותו בן 49, י"ז ניסן תשי"ז) התפרסם בירושלים בהתמדתו הגדולה ויראתו המופלגת. לבקשת זקנו נכנס לעובי הקורה, ושלח מכתבי הבהרה אל גדולי הדור לבאר להם את הפתרון, ולבקש את הסכמתם.

ואכן בספר גנזי רבי נחום פרידמן (עמוד רמט ואילך) מופיע בבהירות משנתו הצרופה של זקנו רבי דוד בהר"ן אשר חפץ לזכות את ישראל, בשילוב הסברים והוספות מרבי נחום נכדו. כתבי רבי נחום ראו אור גם בקובץ נטעי נעמנים (מכון משנת רבי אהרן תש"ס עמודים קפ"א-ר"ט) בעריכת הרב דוד שפירא.

2. יסוד ההיתר

עניות מרודה: בשנות מלחמת העולם הראשונה [תרע"ז-תרע"ט] התאכסן הג"ר דוד בהר"ן אצל בנו רבי נחום הי"ד במושב שפיה שע"י זכרון יעקב, שם נוכח לראות שהרבה חקלאים אינם יראי שמים ולא מפרישים תרומות ומעשרות. כאבו בא לידי ביטוי במכתבו משנת תרע"ז (שם מכתב י'); "פה מושבה הקדושה 'זכרון יעקב' כמעט כולם אוכלים טבל, והעיקר מטעם כי עינם צרה לאבד מתבואתם התרומות ומעשרות אשר עולה על פי רוב איזה ל"מ, ואמר לי מחותני ר' חיים דוב קנטור שיח' עצה לזה..."

הרעיון: אז עלתה בלבו עצה לתקן את כל הטבלים שבעולם שלא תוקנו כראוי על ידי הבעלים, שהרי תמיד נשאר יותר מאחד ממאה פירות שמתקלקלים ונפסדים מן העולם, ואף הריקנים שבישראל בשעה שאין להם הפסד ניחא להו בהיתר, ואינן רוצים להיות חוטאים ומחטיאים את הרבים. לכן רבי דוד מפריש וקורא שם תרומות ומעשרות על הפירות שנפלו וילכו לאיבוד, ויפטרו את כל שאר הפירות. למרות שאין מבורר בשעת קריאת השם חלק המתקלקל, כיון דחייב תרומות ומעשרות בזמן הזה הוא רק מדרבנן הרי בדרבנן סומכים על ברירה. וכך יעשה, תרומה ותרומת מעשר יחולו על פירות אלו, ומעשר שני ומעשר ראשון עושה משלהם על שלהם, ונפקע איסור טבל, ויכול לעשות זאת עבור הבעלים כיון שזכין לאדם שלא בפניו.

שמונה סוגיות: כדי ללבן את העניין הוצרך לדון ולהכריע בשמונה סוגיות חמורות; זכיה, שליחות בתרומה, שליח לדבר עבירה, תנאי, ברירה, תרומה שלא מן המוקף, תרומה מקליפות על האוכל, מקום כיבוש עולי בבל, ועוד.

ערב ובוקר וצהרים: במשך השנים תיקן את הנוסח ושכלל את עצתו, וסיפר הג"ר שלום שבדרון זצ"ל (קול חוצב עמוד 296 מתוך סרטי הקלטה) בסידורו של רבי דוד היה מצוין לפני 'ובא לציון' לזכור לעשר בשביל כולם... בנוסף, היה אומר שוב את הנוסח כמה פעמים במשך היום.

חלה: כמו כן נהג רבי דוד להפריש חלה מהעיסה והמצות שנפלו במאפיה, ואין בעל הבית מקפיד עליהם, על אותם ששכחו להפריש או שבמזיד לא הפרישו. גם בזמננו ידוע על הרבה רבנים שמפרישים חלה עבור כל אותם שלא הפרישו.

פטור חמור: וכן נהג למכור לגוי את כל בכורות הבהמות הטהורות של ישראל כדי לפוטרם מקדושת בכור, מדין זכין לאדם שלא בפניו, וכן היה נוהג בפטור חמור למכור את החמור.

3. דעת גדולי הדור

מכתבים: בשנת תרע"ט כתב הג"ר דוד בהר"ן אל הג"ר צבי פסח פראנק זצ"ל על העצה שהנהיג להציל את הרבים ממכשול של איסור טבל. בסוף ימיו פירסם את עצתו בין רבני ארץ ישראל, ביניהם החזון איש, הג"ר איסר זלמן מלצר, הגר"ז סאלאוויציק מברסק, הג"ר ישראל זאב מינצברג, הג"ר יעקב משה חרל"פ, הג"ר שלמה זלמן אויערבאך, הג"ר שמואל אהרן יודלביץ זכר צדיקים לברכה.

הסתתיגות: בספר ארח דוד מובא התייחסות גדולי ארץ ישראל לפתרון הגאוני. באופן כללי ניתן לומר; שהרבנים ראו בחיוב את עצם המהלך להציל את בני ישראל מאיסור, אך הסתייגו מפרסום העניין מחשש שגם ציבור המדקדקים יסמכו על עצה זו לכתחילה, כאשר באמת אינו מועיל רק לפי דעת חלק מהראשונים. ועוד שאם יסמכו על זה לגמרי, בטלת מכלל ישראל תורת תרומות ומעשרות. יש מהם

הערות מבני החבורה

שאלות ותשובות

הרבה קושיות הקשו על המהלך של רבי דוד, ונאמרו עליהם תירוצים שונים, כפי שמובא בספרים ארח דוד וגנזי ר' נחום, ונביא את חלקם.

קושיא ראשונה: אם כדבריו מדוע תיקנו חז"ל חובת הפרשת דמאי, הרי היה אפשר להסתפק בפתרון של רבי דוד?

תשובה: יש מצות נתינה, ואם יעשו רק את העצה לא יתקיים בזה החיוב של נתינה. מה שאין כן בזמננו בלאו הכי אין מקיימים מצות נתינה לפי שאין כהנים מיוחדים (אבל לגבי מעשר עני עדיין קשה שיכול לתת בזמננו). ועוד שיש מצות אכילה, ואם יעשה כמו רבי דוד לא תתקיים מצות אכילה.

קושיא שנייה: הרי כתב הרשב"א (נדדים דף לו): דבתרומה בתורם משלו על שלו צריך שליחות ממש?

תשובה: א. נפסק בשו"ע וברמ"א כדעת התרומת הדשן שאין צריך שליחות ודלא כהרשב"א. ב. הרשב"א דיבר רק משלו על שלו כאשר אינו זכות גמור שיש עין טובה ועין רעה, אבל כאן שהוא זכות גמור גם הרשב"א מודה שאין צריך שליחות.

קושיא שלישית: כתב החזו"א ויסודו במהרש"ל שתרומה בזמן הזה עיקרו דאורייתא והרי קיי"ל דבדאורייתא אין ברירה ורק בדרבנן יש ברירה, ובדבר שעיקרו מדאורייתא כתבו התוס' (עירובין לו) שאין ברירה מועילה בו?

תשובה: יישוב רבי דוד שכל דברי התוס' נאמרו בתרומה בזמן הבית, שדגן דאורייתא אז גם שאר מינים נדונים כמו דאורייתא, אבל בזמננו שאין כלל חיוב דאורייתא כי אין רוב יושביה עליה ובזה שפיר מועיל ברירה. ויסוד הסברא מבואר ברש"י (עירובין לו. ד"ה הואיל) שיש לו עיקר מן התורה פירושו שלא יבוא לזלזל בטומאה דאורייתא, ושפיר בזמננו שאין כלל חיוב דאורייתא אין הכלל הזה קיים.

קושיא רביעית: הקשה עליו החזו"א והמנחת שלמה מהדין של שני לוגין שאני עתיד להפריש למסקנת הגמ' חיישינן שמא יבקע הנווד (גיטין דף כה.), ומה בכך הרי עדיין אפשר להפריש כמו שמציע רבי דוד. ומכאן הוכיחו שהבירור צריך להיות בשעת מעשה כשהדבר בעולם, ואין אפשרות לעשות בירור לזמן שכבר לא יהא. ולכן חלקו על רבי דוד שאינו מועיל הפתרון שהציע, כי הבירור הוא לכשישרף ויאבד מן העולם?

תשובה: רבי דוד הוכיח מכמה מקומות שאפשר לברר אפילו כאשר הדבר אינו בעולם. ובשני לוגין לא עשו כן כי בזמן הבית היה אסור להפריש באופן שילך לאיבוד, שאז יתבטל מצות נתינה ואכילה.

קושיא חמישית: אין הדבר ברור שנחשב זכות, כי בזמן קריאת השם הוא חובה. ולענין מעשר ראשון ומעשר שני ודאי אין זה זכות כי הרי צריך פדיון, והשתא מפסידו, ודלמא יאנס ולא יתקן?

תשובה: מכח זה החליף הנוסח באופן שלא יהא פקפוק זה, עיין שם (גנזי ר' נחום עמוד רצה).

קושיא שישית: לא מתקיימת חובת הפרשת תרומה בזה כי צריך דבר הראוי לנתינה.

תשובה: נשאר הרבה פירות שראויים לנתינה. ועוד תירץ הג"ר איסר זלמן מלצר שהוא עושה תנאי שנהיה עכשיו תרומה, ועכשיו הרי יכול לאכלו.

קושיא שביעית: דעת חלק ממורי הוראה שליט"א (הובא בגיליון 10) שבחילוני של זמננו לא שייך את הדין של כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, כי אינו מעוניין לקיים את התורה. וכל דברי הרמב"ם שבעצם רוצה שייך רק ביהודי כשר שתקף עליו יצרו, אז הכפיה מסלקת את היצר הרע. אך חילוני של זמננו, אם יכפוהו לעשות מצוה, יצעק וימחה בקול גדול שזה מדינה דמוקרטית ואסור על פי חוקיהם לעשות 'כפיה דתית', וא"כ מה הועיל הפתרון של ר' דוד?

תשובה: בזכות גמור יש אנן סהדי, ואם באמת יש אדם מסוים שאינו רוצה, כלפיו לא יועיל, אך עדיין הועיל עבור כל אלו שכן רוצים ומסכימים. ועוד כתב לתרץ בספר גנזי ר' נחום (עמוד רעט) לפי מה שכתב המחנה אפרים (הלכות זכיה ומתנה סימן ז') דבזכות גמור קנה מדין זכין אפילו צווח אח"כ שאינו רוצה.

והרחיב ביסוד זה בשו"ת עין יצחק (אהע"ז חלק א' סימן א'). ❖

שערערו על עצם הפתרון, שמבחינה הלכתית אינו מועיל מכמה נימוקים. אי לכך, לא קיבל רבי דוד תמיכה גלויה מגדולי ישראל לפתרון המהפכני.

בשו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן קז) מופיע קונטרס בדיני זכיה וברירה בהפרשת תרו"מ מתוך הקונטרס "לאפרושי מאיסורא" הנדפס בסו"ס מעדני ארץ (שביעית), בדבר הפרשת תרו"מ שהתקין הגה"צ מוהר"ר דוד בהר"ן ז"ל לזכות הרבים לתקן כל פירות אר"י מאיסור טבל ע"י הפרשת תרו"מ פירות הארץ שלא מדעת בעלים מטעם זכין לאדם שלא בפניו.

לכתחילה: למרות הפקפוקים, דעתו של רבי דוד הייתה וכך הורה למעשה לבני ביתו ולמקורביו שיש לסמוך על עצה זו לכתחילה ואין צורך להפריש בפועל תרומות ומעשרות, הן מפני שאם נפריש בידיים אנחנו לא בטוחים שההפרשה היתה כדין מחיוב דאורייתא על חיוב דאורייתא, ועכשיו על ידי התנאי זה מופרש באופן המועיל. והן כדי לא לאבד תרומה בידיים.

אפריקה: כמה שנים לפני פטירתו החמיר חוליו של רבי דוד ושכב 3 ימים ללא הכרה, כשחזר להכרתו והתחיל לראות ולדבר, אמר לנכדיו אוי לי שכמה ימים באפריקה אכלו ללא הפרשת חלה, וביקש מהם שמעתה יאמרו גם הם ג' פעמים ביום נוסח המעשרות, ואכן מאז הם התחילו לומר את נוסח ההפרשה שקבע רבי דוד מידי יום ביומו, המנהג המשיך במשפחתו גם לאחר מותו.

4. שינוי המציאות

כמובן מאז שנכתבו דברים אלו השתנתה המציאות בהרבה פרטים, היום ישנם יותר פירות שגדלים על ידי יהודים, גם המשמעות ההלכתית של חכירות הקרקע השתנתה מאחר שבעלותם עברה לידי יהודים. בנוסף גם מערכות הכשרות בארץ ישראל למדו איך לפתור הרבה מהבעיות שהעלה רבי דוד (שלא יתערב חיוב ופטור, וכדומה), כפי שחזה החזון אי"ש מראש.

גם בזמננו יש תועלת בפתרון של רבי דוד, למקומות שאוכלים טבל גמור כגון במשקים פרטים שאינם מפוקחים תחת גופי הכשרות, או אילני פירות פרטיים הפזורים בערים ובחצרות, והאוכלים אינם יודעים שחייבים לעשר אותם ונכשלים באיסור טבל, וכן במקומות רבים שהם ספק ארץ ישראל, ויתכן שיהיה בשדה אחת ספק חיוב ספק פטור.

אכן כלפי שביעית שיש שעושים 'היתר מכירה' לכל ארץ ישראל, ברור שלא מועיל כלל שיש כאן אומדנא דמוכח שאינו מסכים להקנות שדהו לגוי (י.ז.ו.).

סיכום הגיליון:

5. דינים העולים

הג"ר דוד בהר"ן זצ"ל (מגדולי המדקדקים בירושלים של מעלה) חידש שיש להתיר את כל הטבלים בזמננו על ידי הפרשה מדין זכין ומדין ברירה שיוברר שמה שנשאר לבסוף יהא תרומה על הטבל. כך גם עשה כלפי הפרשת חלה, סילוק קדושת בכור, ופדיון פטר חמור.

בין גדולי ישראל מצינו דעות שונות ביחס לרעיון החדש, החזו"א סבר שאינו מועיל כלל. הגרש"ז אויערבאך כתב שאינו מועיל משום כמה ספקות הלכתיים, אך בדיעבד סמך על הפרשה זו. הגרי"ז מבריסק לא הסכים כלל, שאם כן לא יפרישו העולם תרו"מ, ונמצא שנעקרה המצוה.

כלפי שביעית שיש שעושים 'היתר מכירה' לכל ארץ ישראל, ברור שלא מועיל כלל שיש כאן אומדנא דמוכח שאינו מסכים להקנות שדהו לגוי. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא;

'יש ברירה' בתרומות ומעשרות – גיטין דף כה.

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הגיליון מופיע
לרפואת
הפעוטה
רבקה בת
ברכה רחל
תחי'
בתושח"י.

ניתן להשיג
חוברת 'טהרת
הכהנים'
(גליונות
112/115)
המחיר 2 שקל